

TAKÁCS ZSUZSA

Vizitáció

*A keresztény toxinok... melyek az abszolútum
mérget hagyták a vérünkben, melytől ... elakad
a lélegzetünk, de élni sem tudunk nélküle.
(Cioran – Karácsonyi Zsolt: Könyvek és szentek)*

Megjelenik az Angyal, és néz a tágas
és reflexív lilában, amely az éj örök és
ironikus biztonságának színe. Altatókba
menekültél előle, vagy torkodban
lüktető szívvel vártad, hogy föltehesd
kérdéseidet. Ha féltél, hát attól, hogy
válaszol. Most már tudod, nem lát,
csak egyetérteni van mód. Rögeszme,

mely szerint nincsen monológ, *Isten
lett megszólalásunk színpadi apropója.*
Engedelmességünk, hogy színen maradunk,
ameddig akarja. Tisztaságunk: csak azzal
lenni, akiben testet ölt, s így magyarázatot
találnak a szerelem érthetetlen térdreborulásai
alkalmi szeretők előtt. Vágy egy éjszakai
sétára a katasztrófa sújtott városon át.

Törekedésünk a szegénységre, és
kudarckunk, hogy nem vagyunk koldusok.
Gőgünk, amelyről azt hisszük, megóv.
*Vágyunk az újabb megkövülések után, mert
a tér kísértései morajló mozdulatlanságok.*
Csempévé válni a metróállomás falán,
hogy minden érintés feltorlódjon bennünk,
és ne tudjunk nem érezni őket és leesni.

*A kinn feledt nyugágóban az éjszaka felé
fordítva arcodat lehunyt szemmel pihensz.
A szájalom hullámai elapadnak.
Alvás, mely nem kíván tőled jelenlétet.
Villamos, mely sínein fájdalom nélkül
halad. Nincs idő, hogy szeletekre vágja
könnyeidet. Die Nacht macht frei. Angyal
kapja föl kötelékeitől szabaduló tested.*

Kovács Péter műve

Angyal és katharszisz

Az isteni idő villámai között

„Szent szívben, kérdezed, angyal miért ne lakna?”

(Angelus Silesius)

Ha a kötéseknél és kötődéseknél azt a látható és láthatatlan rendszerét keressük, melyben értelmezhetővé, vallhatóvá válik az angyal, akkor azt találjuk, hogy nem az ember, mi több, nem is az Isten adja e rezgő-rengő vonatkozásrendszer epicentrumát. Az angyal ott nyilatkozik meg, ahol Isten kilép saját tekintetéből, az ember pedig megfosztatik az Isten-látás szellemétől. Ebben a sajátos vakságban az angyal a még-nem-látott kép, a még-nem-hallott hang kényszerítő erejében válik valósággá. Az angyal csakis az apokalipszis fényeiben nyeri el kontúrjait, miközben az ítélet hangjait és képeit helyezi az ember füle és szeme elé. Az angyal az apokalipszis örvénylő erőteréhez tartozik, egyrészt az formálja, másrészt abban formálódik. Az apokalipszis szó feltárást, leleplezést jelent annak megpillantását, ami az ember szeme előtt, mint valami tiltás tárgya, mindeddig rejtve volt. Az angyal nem pusztán valami radikálisan új látvány centruma, hanem a látás radikális metamorphozisát kikényszerítő erő, amely átrendezi a tér egész szerkezetét. Az idő felől megnyíló (majd elvékonyodó) történelmi tér huzatában és dinamikájában (ellen)álló, formálódó angyal alakzatát talán Walter Benjamin ragadta meg a legerőteljesebben: „*Van Kleenek egy Angelus Novus című képe. Angyalt ábrázol, aki mintha rámeredne valamire, és el akarja hátrálni tőle. Szeme tágra nyílik, szája nyitva, szárnyai kifeszülnek. Ilyen lehet a történelem angyala. Arcát a múlt felé fordítja. Ahol mi események láncolatát látjuk, ő ott katasztrófát lát, mely szüntelen romot romra halmoz, s mindet a lába elé sodorja. Időzne még, hogy feltámassza a holtakat, és összeilleszse, ami szét tört. De vihar kél a Paradicsom felől, belekap az angyal szárnyaiba, és oly erővel, hogy nem tudja összezárni őket. E vihar feltartóztatatlannal úzi a jövő felé. Miközben az égig nő előtte a romhalmaz.*”¹

Az angyal nekifeszülése az időt görgető térnek csak részben értelmezhető valami ellenszegülés gesztusaként. Walter Benjamin számára az angyal olyan érzékeny, majdnem transzparens „felület”, amin mintegy kicsapódik valami az ember számára még láthatatlan esemény, mely eseményben valójában az idő természete manifesztálódik. A múlt és jövő közti kontinuitásnak ez a döbbenetes érzékelése, amit Benjamin az angyalban feltételez, a terek tiszta látásából fakad. A Paradicsom és a Vég terének együttléte, az angyalban zajló folyamatos feltárlás maga a kataklizma, az apokalipszis. A kötések felől értelmezve azt láthatjuk, hogy az angyal úgy áll az időben, hogy általa az idő Most-ja egyszerre köttetik vissza a kezdethez, és egyszerre vettetik a végbe.² A Biblia teológiai terében és teleológiájában teljes egyértelműséggel jelenik meg ez az angyal általi áthidalás és összeköttetés a Kezdet és a Vég között: az idő végződése az angyalba érnek. Ami közte van, a zajló történelem, az egyéni életek inkontingenciája mérhetetlenül más képek és látványok végtelen sorozata a Kezdethez és a Véghez képest. S éppen azáltal válik mássá a perspektíva, hogy a Kezdet és a Vég mint értelemadó, viszonyítási pont kívül kerül az emberi látótéren. Ebből fakadóan az idő kinyíló alakzata határát vesztett temporalitásként jelenik meg. Az angyal azonban magára veszi és őrzi az idő kataklizmatikus természetét. Az angyal először a Teremtés könyvében tárja fel az időt úgy, hogy az embert szembesíti az idő kikerülhetetlenségével. A bűnbeesés után az Édentől keletre száműzött ember teljes tapasztalatlanságban úgy kerül szembe az idővel, hogy számára a világ mint mérhetetlenség jelenik meg. Klee angyala a múlt felé

¹ Walter Benjamin: „A történelem fogalmáról”. Ford. Bence György, in uő: *Angelus Novus*. Vál. és jegyz. Radnóti Sándor, Budapest, Magyar Helikon, 1980, 966.

² Ebben az értelemben használja a „határpontokhoz rendelt idő horizontja” kifejezést Johann Baptist Metz: „A határpontokhoz rendelt idő horizontja nem fosztja meg súlyától a jelent, éppen ellenkezőleg a jelen csak ezen a horizonton tapasztalható meg. Csakis a határpontokhoz rendelt idő horizontján mondható ki a végérvényes és visszavonhatatlan Most, az induktív végtelen idő horizontján semmi sem lehet végérvényes.” In uő: *Memoria passionis. Veszélyes emlékezet a pluralista társadalomban*. Ford. Görföl Tibor, Budapest, Vigilia, 2008, 162.

néz, a számkivetett ember tekintete háttal az angyalnak a beláthatatlan jövőre irányul. „*Aztán kiküldte őt az Úr Isten az Éden kertjéből, hogy művelje a földet, amelyből vétetett. Amikor kiüzte az embert, az Éden kertjétől keletre kerubokat és villogó lángpallost állított, hogy őrizték az élet fájához vezető utat*” (Ter 3,23–24). Amikor az ember itt, először szembesül az angyallal, a kerub az idő jeleként áll. Maga is szemben az idővel, ugyanakkor hátát mintegy nekívetve az idő-előttnek, az Éden benne összezáruló csendtömbjének. A bűnbeesés metafizikai rengésében elsüllyedt Éden mint értelmezésre nem szoruló tér és látvány leszakadt az ember szeméről, s mintegy felszívódott az órként rendelt kerub figyelmének intenzitásában. Az angyal tehát elrejt és lezár, őrizi a szemnek láthatatlant, mint titkot egy olyan űr jeleként, melyet ugyan feltöltött az idő, mégsem engedni önmaga előttjétől szabadulni az embert. Az angyal közelségének ereje egyrészt abból a feltárlásból fakad, amelynek során az idő mint halasztás érvénytelenné válik az angyal jelenlétének Mostjában. Az angyal apokaliptiszise folyamatos beavatkozás az idő rendjébe – az eszkatológiába. Az Édenhez vezető utat őrző kerub

Kovács Péter műve

tüköralakzata ugyanis János Mennyei Jelenéséről való könyvében jelenik meg – az idő másik végén. Az angyali intenzitás sehol sem izzik annyira, mint János könyvében, az Apokaliptiszisben. János könyve mint tükör szintén az időnek van fordítva. A Jelenések könyvének angyalai az idő harsonái: „*Az idő közel van!*” – zengik szinte szünet nélkül. „*Elküldte angyalát, így adta tudtul szolgájának, Jánosnak, aki tanúskodik arról, amit Isten mondott, s amiről Jézus Krisztus tanúságot tett: mindenről, amit látott. Boldog, aki olvassa és aki hallgatja ezeket a prófétai szavakat, mert az idő közel van*” (Jel 1,1–3). Mit is jelent valójában ez a közelség, hová veti ez a közelség a történelem emberét? Ez a prófécia lényegében visszahajlás a kezdethez, még inkább az Édent őrző kerub tükröződése az ítélet fénylő felületén: az idő önmaga távollétéhez közeledik. Közel az idő az idő előttihez vagy az idő utánihoz.³ János angyalai leszüretelik, betakarítják az időt, mint egy könyvtekercset, felgöngyölitik azt, ami volt és van. Az apokaliptiszis angyala, hasonlóan az Édenkert elé állított őrhöz, Most-ot mond, az idő utolsó Most-ját. Szemben a történelemmel, hátát azonban valami másnak vetve jelet ad, lezár és feltár, ám úgy, hogy e kettős tevékenységében egyik folyamatosan eltöri a másikat a totális visszarendeződés jegyében. „*az angyal ...fölemelé kezét az égbe, és megesküvék arra, aki örökkön örökké él, a ki teremtette az eget és a benne valókat, és a földet és a benne valókat, hogy idő többé nem lesz*” (Jel 10,5–6). A kezdet angyala lepecsételi az Éden zárjait, az apokaliptiszis angyalai a pecsétek feltöréséről számolnak be. Amiről itt szó van, az a látás meg-

³ Jacques Derrida nevezetes apokaliptiszis-dekonstrukciója éppen ezen a ponton veti meg a lábát. A „Közel az idő” kijelentés permanenciája szerinte valójában a Vég permanens felfüggesztése. A közelség állandósult alakzata lényegében a távoltartás (még nincs itt) alakzata: „*A katasztrófa talán maga az apokaliptiszis katasztrófája, fordulata és visszahajlása és vége, vég nélküli berekesztődés, vég nélküli vég. Apokaliptiszis nélküli apokaliptiszis van.*” Jacques Derrida: Minden dolgok vége. Ford. Angyalosi Gergely, Budapest, Századvég, 1993, 91. V. ö. Johann Baptist Metz: i. m.

pecsételődése, a látvány angyal általi elzárulása. Azonban az angyal minden érintése érintkezés mindazzal, ami benne ér véget, pedig az angyal által felhasított égbolt, az eltűnés és feltűnés helye, mindig nyomtalanul zárul össze.

Az angyal feltűnése eszkatológiai értelemben végső soron annak a jele, hogy az időben megszűnik a halasztás, a halasztódás mozzanata. Az ítélet Most-ja kikerülhetetlenül táruul fel az angyalban. Az ítélet *mindig* az az időpont, amikor minden halasztás véget ér, és a Most korlátlan kezdetét veszi. Az angyal ebben a Most-mozzanatban áll mint beavatkozás a permanens halasztás rendjébe. A beavatkozás Isten artikulációja, aki az angyalt küldi, s „*Az idő közel van*” angyali felkiáltásban egy időn kívüli Most válik tényé, az eddigi láthatatlan válik láthatóvá, az emberi feltételrendszer eddigi *érzékelhetetlenje* antropológiai állandóvá lesz. Az angyal megjelenése az ember számára a megrendülés és az elragadtatottság állapotában rögzül, azaz egy olyan átrendeződés formáját ölti, amiben a mindent nivelláló tapasztalatközösség értelmező potenciálja az (ön)értelmezésre már alkalmatlannak bizonyul. Ebben az értelemben az apokalipszis Most-ja tiszta aktualitás és potencialitás, az idő szövetének minden rostjában benne rejlik. „*Légy éber, és erősítsd meg a többieket, akik közel vannak a halálhoz, mert műveidet nem találok teljesnek Isten előtt... Ha pedig nem leszel éber, úgy érkezem hozzád, mint a tolvaj, és nem fogod tudni, melyik órában jövök hozzád*” (Jel 3,2–3). A virrasztó, éber létre való felszólítás egy olyan „hátreret” feszít ki az óra idejében gondolkodó és eszmélő lét számára, amely rátapad minden pillanatra anélkül, hogy folyamatosan realizálódna benne. Walter Benjamin félelmetes képet teremt az ítélet/apokalipszis ritmikus Most-jának dinamikájáról: „*Ahogy a tisztító orkán vonul el a zivatar előtt, úgy száguld Isten haragja a megbocsátás viharában a történelmen át, hogy mindent elsöpörjön, aminek örökre el kell emésződnie az isteni idő villámaiban.*”⁴ Tulajdonképpen az időnek ez a felkavaró modalitása kap hangot János apokalipszisében. Az isteni idő villámai, az angyalok János előtt bemutatják a pusztulás háborzongató képeit, melyekben mégis magukat látják. Kezükben a fegyver – az apokalipszis angyala az angyalra mutat a megrendült János előtt. János az angyalt látja mint tanúja a leleplezésnek, a végső dolgok feltárulásának. (Az első ember az Édenen kívül szintén a feltárulás tanúja. Az őrző angyal, a kerub egy soha nem látott rendre mutat: az Isten tekintetén való kívül-lét rendjére.)

Adela Yarbro Collins *Crisis and catharsis* című kiváló könyvében János jelenéseit az arisztotelészi Poétika fogalmi rendszerébe ágyazva arra a következtetésre jut, hogy a korai keresztény közösségek számára a Jelenések képei, vizuális struktúrája olyan katarzist kiváltó potenciált hordozott, amely révén az arisztotelészi katharszisz-fogalom funkcionális megfelelője lehetett. Szerinte a római fennhatóság alatt álló, a zsidó közösségekkel is konfrontálódó kereszténységben mély krízistudat jelent meg. János és a hozzá hasonlóan gondolkodó keresztények várakozásai összeütközésbe kerültek a korabeli társadalmi valósággal, amelyben élniük kellett. A válságtudat olyan belső feszültségként realizálódhatott, mely gyakran váltotta ki a düh, a harag vagy az agresszió érzelmeit. Collins szerint a Jelenések hatásukban termékeny szimbólumai, meggyőző, megragadó narratív technikái és történései ugyanazokat a mechanizmusokat mozgatják, amiket Arisztotelész érzékel az attikai tragédiában. Ebből fakadóan az Apokalipszis a tragédiához hasonlóan olthatta ki a közösségben felgyülemlett érzelmi-indulati többletet. „*By means of effective symbols and narrative techniques, the Book of Revelations releases the tension aroused by the perceived crisis in a process similar to the phenomenon of catharsis which Aristotle discussed in connection with greek tragedy. Much of the apocalypse can be explained persuasively as literary means for dealing with constructively the aggressive feelings by the perceived crisis.*”⁵ Valóban a fenti értelemben vett megrendülés az ítélet Most-ját mondó angyal megjelenésekor kísértetiesen hasonló a tragikus hős bukása által kiváltott katharsziszhoz. A *katharszisz* Arisztotelész *Poétikájának* egyik legtöbbet vitatott fogalmi centruma, ám a fogalom kontextusa rendkívül ismert és nevezetes szöveghely: „*A tragédia tehát komoly, befejezett és meghatározott terjedelmű cselekmény utánpótlása, megízelttel nyelvvel, amelynek egyes elemei külön-külön kerülnek alkalmazásra az egyes részekben, a szereplők cselekedeteivel – nem pedig elbeszélés útján –, a részvét és a félelem felkeltése által éri el az ilyenfajta*

⁴ „Az isteni idő villámai” Benjaminsnál azt a szelektív működést ragadják meg, amelynek teológiájában az idő a megbocsátás idejeként töltődik fel az üres idő formális szerkezetéből teremtő idővé. Az ítélet villámai teszik lehetővé a megbocsátás gesztusának folyamatos fenntartását. Walter Benjamin: „Az idő jelentése a morális világban”. Ford. Szabó Csaba, in uó: *A szírének hallgatása*. Budapest, Osiris, 2001.

⁵ Adela Yarbro Collins: *Crisis and catharsis*. Philadelphia, Pennsylvania, The Westminster Press, 1984. Collins retorikai elemzése egyben Derrida dekonstruktív olvasatának kritikáját is adja (l. Jacques Derrida: Minden dolgok vége).

szenvedélyektől való megszabadulást.”⁶ A részvét és a félelem kiváltása révén történő megtisztulás voltaképpen a tragédia célja. A katharszisz a tragikus felismerésből (*anagnorisis*) fakadó sorsátcsapáshoz (*peripeteia*) kötődik, ahhoz a viszonyváltozáshoz, mely a létben való otthonosságot drámai erővel szembesíti a sorsnak kiszolgáltatott otthontalansággal. Arisztotelész szerint a tragédia nézőjében a kiváló cselekvő (*ethos*) mérhetetlen szenvedése (*pathe*) úgy váltja ki a félelem és részvét érzését, hogy egyszerre meg is szabadítja őt „ilyen szenvedélyektől”. Arisztotelész hangsúlyozza, hogy a tragédia a lélekre hat, s annak minden eleme ezt a lélekre gyakorolt hatást kell, hogy erősítse. Az e funkciót nem teljesítő tragikus mozzanatok (*müthos*) gyengítik a tragédiát, hiszen nem szolgálják a katharszisz kiváltását.⁷ A részvét Arisztotelésznél a kiváló, a nálunk különb bukása miatt megképződő érzület, olyan együttérzés, ami valami számunkra értékes pusztulásából fakad. Részvétet tehát csak a nagyság, a nálunk különb érzékelése válthat ki az emberből. A félelmet Arisztotelész úgy határozza meg, mint fájdalmat és aggodalmat, mely abból az elképzelésből ered, hogy valami veszélyes, fájdalmas rossz fenyeget bennünket. A félelem összekapcsolódik a részvéttel, hiszen az az együttérzékelés szólal meg benne, hogy a kiválóakat is lesújtó sors bennünket még inkább fenyeget. Ha ezeket az érzéseket a tragédia előidéz a nézőben, akkor arra erősíti őket, hogy egy valóságos helyzetben uralni tudja a szenvedéyleit. „Arisztotelész azt mondja, hogy azok, akik már átéltek szörnyű csapásokat, nem érznek félelmet, mert úgy érzik, ők minden borzalmon túl vannak már. Egy tragédia segítségével olyan helyzetbe képzelhetjük magunkat, amely után már nincs mitől félni”.⁸ Arisztotelész *Poétikájával* összefüggésben Yarbrow Collins hangsúlyozza, hogy a Jelenések könyvének ereje és titka annak köszönhető, hogy úgy volt képes artikulálni egy „világválságot”, hogy az ebből fakadó feszültségeket a példaértékű konstrukciónak köszönhetően kezelni is tudta. A Jelenések könyvének olvasója a félelmetes, megrendítő eseményekkel szembesülve megszabadult „az ilyen érzelmeiktől”. A sors feltárlása (apokalipszis), a szenvedésben való részesülés és a katharszisz közötti – Arisztotelész által kimutatott – kapcsolat a Jelenésekben leginkább az angyal alakzatában realizálódik. A katharszisz tehát a lélek látvány általi megrendülése, s annál intenzívebb ez a megrendülés, minél váratlanabb az azt kiváltó látvány, s ugyan a katharszisz a lélek története, mégis eredendően a szemhez kötődik, látáshoz és belátáshoz – a felismeréshez. Ezékiel könyvében olvashatunk arról, mennyire megdöbbenő az angyal hirtelen megjelenése. „Íme, forgósél jött észak felől, nagy felhő egymást érő villámlással, amely körül fényesség vala, közepéből pedig mintha izzó érc látszott volna ki, tudniillik

Kovács Péter műve

⁶ Arisztotelész: *Poétika*. Ford. Sarkady János, Budapest, Kossuth, 1994, 13 (49 b).

⁷ „Továbbá a tragédia nem pusztán egy teljes cselekvésnek az utánzása, hanem félelmet és szánalmat keltő eseményeké, s ezeket az érzelmeket leginkább az váltja ki, ha az események a várakozás ellenére, de egymásból következőleg történnek.” Arisztotelész, i. m. 20.

⁸ Jonathan Lear: „Katharszisz”. Ford. Bolonyai Gábor, *Helikon*, 2002/1–2, 164.

a villámlás közepéből” (Ez 1,4). „Ilyen vala az Úr dicsőségének formája, és látám, és orczámra esék” (Ez 1,28). Az angyal megjelenésének pillanata a felismerés pillanata. A látás megszabadulása azoktól a képektől, melyek takaróként telepednek a szemre. A divinitorikus felismerése annak a belátása, hogy az ember nem ura és rendezője sem a másíknak, sem önmagának. Ezékiel arcra borulása a katharszisz kényszerében történik. Az angyal-látás által kiváltott félelem és részvét autoreflexív lelki történés, melynek során saját bukásán rendül meg az ember. Amikor Ezékiel arcra borul, egy pillanatra kivonja magát a képből, a hódolat gesztusán túl az az emberi szándék artikulálódik benne, hogy láthatatlanná váljék a másik, az angyal előtt, ám még inkább önmaga előtt. Az arcra borulás a másik látásának elviselhetetlenségét kifejező reakció, a tapasztalatát, hitét, sorsát birtokolni vélő ember bukásának gesztusa. Arcra bukni annyi, mint kikerülni a jól ismert kép perspektívájából, vonatkozásrendszeréből. A katharszisz ebben az összefüggésben uralomvesztés – az önuralom elvesztése az „erősebb lét közelében”. Az így értett apokalipszis tehát egy pozíció lelepleződése, az antropológiai kondíció lényegi feltárulása, ami a félelem és a részvét érzését váltja ki. Az angyal, a nálunk különb látvány az isteni idő villámaként sújt le, feltárva azokat a létszegmenseket és tereket, amelyek kikerültek az ember látásából, perspektívájából, ezért megtapasztalásuk a félelem és a részvét általi megrendülésbe torkollik. Az angyal látása azonban megtisztító erejű tapasztalat, gyönyörrel járó megtisztulás és megkönnyebbülés, hiszen annak megértése és felismerése, ami az angyal Most-jában feltárul, lelepleződik, az emberben lévő, az emberre rátelepedő vakság lelepleződése is. A katharszisz megszabadulás egy olyan tehertől, ami miatt lehetetlenné vált az ember pozíciójának helyes értelmezése. Az angyal fényében, villámában lehullanak a szemről azok a *rárakódások*, melyek következményeként leányékolódott az embert körülvevő tér, és a permanens halasztás formájában realizálódott az idő. Az arcra esés pillanata egy Most felismerése és elismerése. Ezt követően az arc felemelése már a tér letisztítása, az árnyékból való kilépés „az erősebb lét közelébe”. Rendkívül érdekes, hogy a Biblia angyal-jelenéseiben az angyal-látás kathartikus hatása után a szem gyorsan rátalál a látott képek új rendjének tiszta érzékelésére. Mintha a villámban és fényben álló ember szeme hozzászokna a különös megvilágításhoz, és szűkülő pupillájával képes lenne újra pontosan látni a tárgyakat. Ez a gyors újrafókuszálás annak köszönhető, hogy az angyalban, bár látványa döbbenetes, van valami mélyen ismerős. Mérhetetlen másságában és fölényében van valami, ami az ember számára otthonos. Az angyal az ember számára az otthonosság az idegenségben. Ezért válthat ki igazi félelmet és részvétet. Arisztotelész a *Poétikában* hangsúlyozza, hogy a tragédia cselekvői nem lehetnek tökéletes jellemek, hiszen azok alkalmatlanok a katharszisz kiváltására. A nézőnek tudnia kell azonosulni a tragikus jellemmel, meg kell tudni találnia a nála kiválóbban az emberit, azt a sorsvontakozást, melyre mint ismerősre tekinthet rá. Az idegenben lévő otthonos problémájának nevezetes tematizációja Sigmund Freud nevéhez fűződik. A *kísérteties* (Das Unheimlich) című nagy hatású tanulmánya a kérdéskör alapos analizisét végzi el.

A kísérteties (*Unheimlich*) vizsgálata Freud munkásságának egyik legfontosabb és legkitartóbb törekvése. A kérdéskör szintetikus összefoglalása egy E. T. A. Hoffmann regény, a *Homokember* elemzése kapcsán történik meg. A tanulmány gondolatmenete látens párhuzamokat mutat a katarszisz lelki történéseinek arisztotelészi analizisével és az apokalipszisznek a látásra vonatkozó katalizmájával. Ahogyan az angyal jelenléte valójában az ember látásmódjának lerombolása és valami Más feltárulása, úgy a kísérteties is az önbirtoklás képességének felfüggesztődése és valami Más(ik) érvényre jutása az én fölött. Freud a kísértetiesnek abból az elégséges definíciójából indul ki, miszerint kísérteties mindaz, ami titok, tehát rejtettnek kellett volna maradnia, mégis feltárult.⁹ A kísérteties ebben az értelemben tehát egy sajátos apokalipszis, melynek katharszisz abból fakad, hogy az eseménynek valójában nem lett volna szabad megtörténnie. A feltárulás így nem a szem és a látás deficitjének felszínre kerülése, hanem az Én rajta kívüli erőknél való kiszolgáltatottságának tapasztalatát adja. A szem számára feltárul valami, ami eredendően nem a szemnek szánt látvány, amivel szemben tehát a látás védtelen. Amennyiben az angyal az embert önmagával szembesíti, és tükörként a bukásban mutatja fel önmagának, hogy leleplezze, úgy a kísérteties által az ember a Más-sal szembesül, és látszólag nem ő az események eredője. Freud azonban kiszélesíti a fenti meghatározás értelmi horizontját, s beágyazza saját elméletének összefüggésrendszerébe, amelynek egyik középpontja az a lelki instancia, amit cenzúrának, azaz az elfoj-

⁹ Sigmund Freud: „A kísérteties”. In Erős Ferenc – Bókay Antal (szerk.): *Pszichoanalízis és irodalomtudomány*. Ford. Bókay A., Erős F., Budapest, Filum, 1998, 67.

tás mechanizmusáért felelős lelki aspektusnak tekint. Abból indul ki, hogy a kísérteties érzése mindig összekapcsolódik (Hoffmannál is) a *hasonmás* motívumával. A hasonmás a lélek tükröződése, és alapesetben abban a szituációban jelenik meg, amelyben „*kétséges, hogy vajon egy nyilvánvalóan élő lény valóban lélekkel van-e felruházva, illetve az, hogy egy lélektelen tárgynak nincs-e mégis lelke*”.¹⁰ A hasonmás eszerint attól kísérteties, hogy a vele szembesülőt drámai bizonytalanságban tartja a másik lelkének léte felől. A hasonmás tapasztalata a lelki elbizonytalanodás tapasztalata, egyáltalán az Én határainak zártságával kapcsolatos bizonytalanság. A hasonmás jelensége azonban mindig tükörkép, amelyben az egyik személy birtokában van a másik tudásának, azonosul a másik személlyel, olyannyira, hogy valójában az válik bizonytalanná, melyik az ő igazi énje. A kérdés természetesen az Freud számára, hogyan keletkezik az Én összefüggésében a kísértetiesként fellépő Másik, az a hasonmás, amely leleplez valamit, aminek titokban kellett volna maradnia. Freud kérdése visszavetül az apokalipsziszre, a megjelenő angyal Most-jára, melyben az ember szembesül a Más-sal, és

Kovács Péter műve

egy addig érzékelhetetlen léttel, viszonylattal kerül kötésbe. A hasonmás-elképzelések a határtalan önszeretet, a primér nárcizmus talaján alakulnak ki, amely a gyermek (és a primitív-törzsi ember) lelki világát uralja, hiszen a hasonmás eredetileg „*az én pusztulása elleni biztosíték volt, a halál hatalmának erőteljes tagadása, és valószínűleg a halhatatlan lélek volt a test első hasonmása*”.¹¹ A hasonmás tehát egy drámai hasadásban, egy Énen belüli kettőződésben gyökerezik. Egy eredendő egység felbomlásának következménye. Freud szerint a gyermekkori hasonmás-tartalmak a személyiségfejlődés során nem tűnnek el az elsődleges nárcizmussal, hanem új jelentésekre, tartalmakra tehetnek szert. A kialakuló, megszilárduló felettes-én, az önmegfigyelés és az önkritika lelki instanciája lelkiismeretként tudatosul, ami a meghaladott nárcisztikus tartalmakat cenzúrázza. Ennek következtében az önkritikát sértő nárcisztikus tartalmak mintegy kihelyeződnek, és a hasonmás alakzatába rendeződnek. „*A hasonmáshoz kötődhetnek (az eredeti primér tartalmak helyett – szerző) a sorsformálás azon elmaradt lehetőségei, amelyeket a fantáziában még tovább viszünk, valamint minden olyan én-törekvés, amely a külső körülmények következtében nem tudott érvényre jutni, továbbá minden elnyomott akarati döntés, amely a szabad akarat illúzióját kelti bennünk*”.¹² Ezen a ponton továbbra is fennmarad az a kérdés, hogy a kivetített lelki tartalmak miért válnak kísértetiesé, félelmetessé. Miért kísért a kísérteties? Freud szerint minőségétől függetlenül minden érzelmi affektus, amely elfojtás alá kerül, beteges szorongássá változik, s ezeknek egyik típusa visszatérő jellegű. Az elfojtott tartalom bármikor megjelenhet, mivel a kísérteties valójában *nem új, nem idegen*, hanem a lelki élet számára régtől ismerős. A kísértetiesben a lelki életből az elfojtás révén eltávolított (lehasított) tér vissza, tehát az Én önmaga

¹⁰ Uo. 67. A hasonmás-érzet alaphelyzetének felvázolásakor Freud E. Jentsch munkáját idézi: *Zur Psychologie des Unheimlichen* (1906).

¹¹ Freud: i. m. 71.

¹² Uo. 72.

Kovács Péter műve

eredetével kerül szembe.¹³ A bizonytalanság, a megrendülés abból fakad, hogy egy pillanatra zavarossá, tisztázhatatlanná válik az én identitása abban a tekintetben, hogy melyik a „lényegi” Én: az, amelyik egy valóságos, látható élettörténet alanya, vagy az, aki egy elmaradt sorsformálás potenciális alanya. Mindenesetre a kísérteties Freud értelmezésében az Én lelepleződése egy olyan másikon keresztül, aki mint tükör áll vele szemben. Ha a psziché apokalipszise felől értelmezzük Freud gondolatmenetét, világossá válik a kiinduló definíció értelme: kísérteties mindaz, ami titok, tehát rejtettnek kellett volna maradnia, mégis feltárult. A kísérteties a cenzúra, az elfojtó mechanizmus „üzemhibája”, melynek során sikertelenné vált az önkritika által nem kívánatosnak tekintett tartalmak megsemmisítése, titokban tartása.

Az angyal azonban egy olyan titok feltárulása, mely nem a véletlen és nem is egy hiba visszajáró következménye, hanem a látás rányílása egy más regiszterre. A folyamat temporális vonatkozásaiban fontos, hogy a kísérteties mindig *egy időben korábbi* állapot, lelki tartalom aktualizálása révén lép fel. A kísérteties visszavet a lélek ősidejébe, a gyermekkor elfeledett, az időből már kiveszett képeihez. Az angyal visszavet a Kezdethez, a kerubok által elzárt Éden képeihez, ugyanakkor mindig az ítélet, az apokalipszis jele is. Az angyal által keltett félelemből és részvétből fakadó megtisztulás pedig visszaveti az embert önmagához, esendőségéhez, és ahhoz az ítélethez, melyben kiesik kezéből az ítéelő pálca. Az angyal előtti arcra esés katarszisa tehát, hasonlóan a kísértetieshez, olyan felületre veti az embert, melyen, ugyan tükör által, de már nem homályosan rajzolódik ki az arca. Klee angyala kifeszített szárnyal és kimeredt szemmel ál a történelem huzatában, a lába elé sodródó romok között. Az arca és a szárnya ismerős, tekintete az emberben néz vissza. Az angyal által keltett katharszisz (akár a kísérteties felbukkanása) mindig négy szemközti esemény, individuális történés, mely szorosan kapcsolódik egy adott sors Most-jához. Angyali, ami kívül van az emberen, mégsem idegen. Ezért lehetetlen előle kitérni. A helyzet meztelensége valójában intimitás, mindannak a távolságnak a közelsége, amely minden apokalipszisben oly megdöbbentő, hiszen benne a „Közel az idő” angyali felkiáltást rögtön az isteni idő villámcsapása követi.

¹³ Freud ezzel magyarázza a német kifejezés etimológiáját. Az *unheimlich* szóban a *heimlich* fő ennek az összefüggésnek a reprezentációja, hiszen a kísérteties (*unheimlich*) valójában nagyon is ismert, otthonos (*heimlich*) az Én számára.

Angyalok

Némely angyalok bájosan csevegtek, mások teát szervíroztak, de mind aggodalmasan sandítottak viharvert, bűnhimlős arcunkra, így hát a csészek furamód megtorpantak a levegőben, a csészealjakon imbolyogtak, fülük kürtcsigaként tekergett, időnként békésen nekikoccantak egy másik csészének, majd alámerültek, hirtelenebbül, mint a fregatt, hogy szét ne csattanjanak a lábak előtt a köveken.

•
Angyalok darjeelingje, csúcsok füve, szerelmes diskurálás filigrán növénye. Ismerik mindannyian a cserjék egyes számát, álltak már mind elámulva a nagy fák előtt.

•
Az angyalok ügyelik a vetést, kiszívják a gyümölcsök nyakát, szüretelnek. Mások a gyümölcsösökben sűrögnek-forognak, a körtéket bögyörészik. Egyikük ruhát varr a virágoknak. A képzelet angyala pillangókat hajtogat szét és kifesti őket, egy másik vitorlát fúj a tengeri halaknak.

•
Néhány angyal fület formáz, a Nevet fújja, belső mélységeket sugalmaz Istennek, szerelme könyörgő Koldusának.

•
Annak, ki lát a szemével, a narancs egy katedrális rózsablaka; egy vízcsöpp gyöngyszeme a föld jótéteményeinek és hibáinak revelációja. Egy magányos fa: templom, két összetett kéz a házi kápolna. Szemhéjad alatt vibráló királyság. Királyok, papok, költők népe. Vagy csak az elnyomottaké, az élvhajhászoké, a vakon bolyongóké. Hát villám kell és földrengés, hogy kibomoljanak a beszéd zászlai? Béke angyala, szabadíts meg minket a haragtól!

•
Az angyalok nem alszanak, a láthatatlant vizslatják, és a te szíved, ó, napból való, hatalmasabb végtelen, mint a véges bolygók és csillagrendszerek, de több árny is fenyegeti! Akik elvesznek, nem törődnek az angyallal. Mire jók az ujjaitok, ördögös vonósok, ha fegyvereket kovácsoltok, mire törekeny karmesteri pálcátok, ha feltartja az íj, hogy elkövethesse bűneit? Emberek megálljt mutató angyala, mindenki angyala – de a vihart te fűzöd ki, és te láncolod meg, földi sárkirály, te szögezed Isten a keresztre. Átélted, elátkoztad, kitérgyaltad balsorsod, s most hiábavalóságtól eltelten szunyókálsz.

– Az angyalok nem alszanak.

•
Vannak rózsák és melódiák, de az angyalok inkább az irgalmat kedvelik, míg a tudományok, a nyelvek, az apró-cseprő, szeretetlen rendkívüliségek csupán elrettentő cintányércsattanások nekik. Miután arany és csodák végleg elnyugosznak, amikor mindenkinek elragadtatottan rettegik a Visszatérést, a bölcselmek és rendkívüliségek, szeretet híján, a használaton kívüli szerszámok haszontalanságába süllyednek.

•
A gondoskodás világos bokra mögött – mely törzsem atyámfiai számára láthatatlan – éjjel-nappal gyakran imádkoztam – én, a lenézett, a sértegetett, vándorok, koldusok, szőlőműves szerzetesek fivére – angyalomhoz, ám könyörgésem ismeretes vala öelöttem korábban, hogysem elmondottam. Várt, meghallgatott és magához engedett. És elhajozott sajkáján, a fény léggömbje alatt, messzelátóját a kezdetekre, az okokra és a pupillák gyümölcseire szegezvén.

•
Átok rájuk, akik úgy beszélnek az angyalokról, hogy nem hisznek bennük. Mi, akik túlzott szenvedély nélkül örvendezünk, már leróttuk súlyos adónkat, ezért merjük széthajtani a képek papírját, mely a mindennapi tárgyakhoz rendeli az üdvözet jeleit.

•
Rájuk, akik bevégezték feladatuk, rájuk, kik a dicsőség felé kalauzolják a lelkeket, rájuk, ostorpattogtatókra a ringlófa alatt. És az erdő szürkületében az angyalok, kik mindenről értesültek, megóvják a nyáját. Aki hall, játsszon el egy adagiót ihletett szaxofonján. Kemény szavak kellene, sószilánkok, csodák héja, hogy kibontakozzék a dicsőség. „A vad hegy oldalában verem fel sátram.”

•
Ki a csöndet méri, érti az üdvözlet utolsó visszhangját. A szavak még egyre visszazengnek. A látható kéz nélküli Arkangyal visszavonul. Ez a napok értelme annak, aki szemüvege tandemét hajtja.

•
Soha a rózsáknak nem jut örökrész, pedig egyedül nekik voltak álmaik, egyedül ők szerettek. Rezgő szárúk, esőre nyújtott nyakuk meglegszik egy-két csepp vízzel az érlelő nyarak során. Álló magányok, hallgatják a kórust.

•
Mondd meg a vadlovaknak a víz neveit. Találkozunk a kertben, ahol a kiválasztott menyasszony alszik, keble a csillagokra tárva, hasán varratok, akár a menyegzői szövetre hímezett Név. Ó, hön szeretett, a hitvesek kegye szépséggel ruház fel.

•
Feléd fordítom lelki szemeim, Atya szent világossága, kisleány. Omlóbb vagy Te a halak húsánál, kenyerünk belénél. Fénylőbb a lángok aranycöppjénél. Könyörtelesebb a teológia csúcsainál, az ágakról lógó ranetteknel, az elhasznált imádság súlyos szavainál. Üdvözöllek, angyalok Királynője, virágok ihletője. Zsákom kilyukadt, szavaim kihulltak, szétgurultak, akár az üveggolyók, guggolok és keresem őket parkettahasadékaiban e világnak, ahol a többiek handabandáznak, fizetést követelnek, szerződéseket készítenek elő. Én ehelyett néked énekelek, te légy a mi királynőnk.

Szánd meg a faragatlanokat, a falánkokat és a süketeket!
Lábad elé helyezem a rekettyésben szedett frankéniát, e száraz növényt, mely ellenáll a késpengének. Töreksem felmérni a csendet.

Imreh András fordítása

Muzsnay Ákos műve

Jákob lajtorjája – az angyalokról

Az Égi Barát

[...] Konkrét jellegéből adódóan a szeretet térhez és időhöz kötött, s éppen emiatt tér és idő korlátot is szab neki. Minden, ami térben és időben létezik, szükségszerűen magában hordozza létezésének ezen „formáját”. S bár e dolgok ontológiai értelemben vett lényegi természete eredendően ugyanaz volt és marad is mindörökké (amiből az is következik, hogy örök létükre mint a földön és az időben megvalósuló életük következményére tekinthetünk), e lényegi természet mégis különbözik az evilági létből fakadó természettől, és megint csak másnak tetszik majd előttünk, amikor átlépünk az örök életünkbe. Helyénvaló előre leszögeznünk: nem tartozik ide számtalan olyan eset, melyben a szellemi és a testi viszonyok között semmilyen összefüggést nem találunk. Nem minden testet öltés jár ugyanis szellemi oldal felbukkanásával, és ez fordítva is igaz: előfordulhat olyan „szellemi életre születés”, mely független minden testi valótól. Ugyanígy nem tartozik ide az a gyakori eset, amikor a test mindenfajta szellemi vonatkozás nélkül lánggra lobban, majd kialszik a semmiben.

Az emberi szeretet földi megvalósulása alapvetően viszonylagos és korlátok közé szorított még abban az esetben is, ha az egyensúly megbomlásának imént említett lehetőségeivel nem is számolunk. Noha a földi szeretet az örökkévalóságban gyökerezik, a szabálytól eltérően előfordulhat, hogy a konkrét szeretet tekintetében lehetetlenség értelmeznünk azt. Amikor a szaduceusok arról kérdezik, hogy az élete során hétszer férjhez ment asszony a föltámadásban vajon melyik férfi felesége lesz majd, az Úr így válaszol: „A föltámadás után ugyanis nem nősülnek, s férjhez sem mennek, hanem úgy élnek, mint Isten angyalai a mennyben.”¹ E szavak, melyek tehát egy Isten angyalaira vonatkozó rejtélyes utalás kíséretében kizárják annak lehetőségét, hogy a házasság köteléke az e világon túli életben is összekösse a feleket, még inkább érvényesek valamennyi, emberek közti szeretetkapcsolatra. Tény az is: sehol nem olvasunk arról, hogy e szeretetkapcsolatok közül bármelyik is fontosabb volna a másiknál. Ugyanakkor, mivel a fizikai test földi valójához kötődnek, közvetlenül egyik szeretetkapcsolat sem folytatódik az örök életben, hiszen a test ott már szellemi alakot ölt.² Az emberi szeretet minden alakja egy szükségszerűen *relatív* jelleggel bír tehát, amelyben a véges a végtelennel, a romlandó a romolhatatlannal keveredik. Olyan megváltoztathatatlan adottság ez, melynek egyes elemeit képtelenek vagyunk felfogni, ám amelyet az isteni mindenképp a földi lét fölébe fog helyezni. Felfedezhetünk benne ugyanakkor egyfajta, a létünkben adódó tökéletlenséget is, mely minden alkalommal a részlegesnek a teljes kárára megszülető és olthatatlan vágyában ölt testet. Az egyetlen *másik én* sok egyéb *másik énben* daraboló-

dik föl a szeretetkapcsolatok sokféleségének következtében. (Gondoljunk a házasságra, mellyel kapcsolatban a szaduceusok megpróbálták csapdába csalni az Urat, és amelynek megkötését az Egyház mára már kétszer, sőt akár háromszor is engedélyezi.) A szeretet már nem csak viszonylagos, hanem sokféle formája közepette kölcsönös viszony és (össze)függés alakult ki az egyes „alakjai” között. Sokféleségéből azonban nem következik más, mint tökéletlenné válása, szétforgácsolódása. A szeretet részleges és viszonylagos lesz valamennyi megnyilatkozásában. Minden lehet *szeretet*: az, amit a szülők éreznek gyermekeik iránt, és amit a gyermekek a szülők iránt, vagy ami a házastársi szeretet, vagy pedig amit a barátok, illetve a család egyes tagjai éreznek egymás iránt. Az egyetlen szeretet fehér fényének skálája, sokszínű spektruma a tükröződések következtében részekre töredezik, így jönnek létre ugyanazon szeretetnek különböző lehetséges változatai, bennük pedig az egyetemes és oszthatatlan *én* egy sor *énre* darabolódik. Mindez nemcsak egy, sokféle formában megvalósuló teljességet szül, hanem korlátot is szab a szeretet minden egyes formájának, mely szeretet azonban továbbra is a kizárólagosságra törekszik.

Minden emberi szeretet viszonylagossága magának az értékének is viszonylagos jelleget kölcsönöz. Ennek következtében akár úgy is dönthetünk, hogy visszautasítjuk az emberek szeretetét; ezt anélkül tehetjük, hogy általa csapást mérnénk akár az egyén mint lény teljességére, akár az isteni szeretet teljességére: ez érvényes a szerzetesi életre. Ha ebből a szempontból vizsgáljuk, a szerzetesi élet – lévén aszketikus szembehelyezkedés a személyekhez kötődő, emberi szeretetre hajlás természetével – a szeretet viszonylagosságáról való lemondás Isten személyes és abszolút szeretetéért. Ily módon a szerzetesi életben egyfajta abszolútizmus érvényesül, amely nem éri be semmivel, ami viszonylagos, illetve amely ennek következtében elutasít mindenfajta evilági, *személyből fakadó* szeretetet. Egyfajta negatív abszolútizmus az ilyen lét, mely eszközeiben az abszolút cél érdekében nyilatkozik meg, amikor is a aszkézis a szeretet viszonylagos volta ellen irányul. Ebből a szempontból a szerzetesi élete során „angyali alakot” ölt magára.

Tudatállapotától függően minden ember felfog valamit a szeretet viszonylagos jellegéből, s benne sajátos megnyilatkozási formákat és hangokat képes megérinteni. Ahogyan a színek és a hangszínek is csak az eredeti alapfényhez és alaphanghoz képest nyernekel értelmet, a viszonylagos is csupán az abszolúthoz képest tudjuk értelmezni. Az abszolút, örök és határtalan szeretet utáni vágyódásunk, törekvésünk, illetve ennek keresése pontosan azt bizonyítja, hogy e szeretet korántsem megvalósíthatatlan földi életünkben. Igenis létezik ez a

¹ Mt 22,30

² „Érzéki testet vetnek el – szellemi test támad föl. [...] De nem a szellemi az első, hanem az érzéki, aztán következik a szellemi. [...] Arról azonban biztosítottak, testvérek, hogy test és vér nem örökölheti Isten országát... – 1Kor 15,44.46.50

szeretet, mivel minden, aminek választása felmerül számunkra, szükségszerűen nekünk és értünk adatik meg. E szeretet utáni törekvésünk is azt bizonyítja, *ismerjük* e szeretetet, méghozzá mint abszolút tényt. Ilyen tény Isten irántunk tanúsított szeretete, illetve a mi Öríránta táplált szeretetünk, melynek része az Istenben önmagunkról való tudásunk. A teremtet világban ez az abszolút szeretet nem a szív, hanem a lélek szeretetében ölt testet. Teremtettségéből adódóan az ember valójában nem csak az isteni szeretet kegyelmét kapja meg, hanem a *lehetőségét* annak, hogy szeressen; hogy önmagán kívül másvalakit is szeressen: a felebarátját; és hogy ne csak embertestvéreit, de lelki barátját is szeresse. Minden ember saját és egyetlen *Alter Ego*-ja az *őrangyala*, aki nem e földi világból származó lény.

„Mikor az élet elcsitul és elhalkulnak a harmóniát nélkülöző hangok,

Mikor a lelket derű járja át és kitölti a csend,

Mikor gyermeki természete nyíltan megmutatkozik és lehull az őt gúzsba kötő pólya,

Mikor a lélek megszabadul e világ fogságából és Istennel szemtől szemben áll,

Mikor a földi természet béklyója nem szorítja már a lelket, és az megleli önmagát,

Mikor leveti földi burkát és egy új világban leledzik,

Mikor megtelik fényvel és a halhatatlanság fény sugarai tükröződnek rajta,

Akkor a lélek megérzi, hogy fölé hajol egy kimondhatatlan szeretetből születő lény,

Oly közeli, meghitt és gyöngéd, békésen szerető és hűséges, oly simogató, oly tündöklő,

És akkor egy a földi világban ismeretlen öröm, béke, mennyei boldogság születik meg a lélekben, aki megérti, *nincsen egyedül*, és nyomban az ismeretlen, ám közeli barát keresésére indul. Hiszen világos már előtte, hogy mindig is ezzel az *Alter Ego*-val álmódott, utána sóvárgott, valahányszor minden másról lemondva vele igyekezett eggyé válni s benne a másik énjére lenni.”

Minden embernek van egy ilyen „más”, egy barátja, akit Isten csak neki alkotott és rendelt. Mindenkinél van egy őrangyala, aki mindig vigyáz rá, és aki vele ugyanazt az egyetlen és közös életet éli. Noha ő az ember legközelebbi társa, mégis távoli ez a társ, hiszen szem nem láthatja, fül nem hallhatja, elérhetetlen mind a test, mind pedig a lélek számára. A szellemi kontaktus közte és az ember között annyira meghitt és finom, hogy jelenléte valamennyi érzékszervünk előtt titok marad. Csupán a nyelvünk képes visszaadni azt, hogy öntudatlanul is számon tartjuk őt: akaratlanul is „őrangyalunknak” nevezzük azokat a felebarátainkat, akik hozzánk erősen ragaszkodnak, irántunk határtalan gyöngédséget és figyelmet tanúsítanak. Számunkra ők a levegő és a fény. Jelentőségük és értékük viszont – így vannak ezzel ők maguk is – csupán akkor válik nyilvánvalóvá előttünk, amikor elveszítjük őket. Ugyanígy, noha őrangyalunk szárnya örökké betakar minket, e biztonságnak mégsem

vagyunk tudatában. A testetlen túlvilági lény nem gyakorol *közvetlen* hatást anyagi világunkra, testi mivoltunkra. Egészen biztosan befolyással lehetne rosszra hajló természetűnkre, sőt el is törölhetné azt egyetlen csodálatos jelenésével – ezért is kíséri félelem minden angyal megjelenését már az ószövetségi idők óta. Ám ehhez Isten kimondott akarata lenne szükséges. Az angyal meghitt gyöngédségétől idegen minden ilyen közbeavatkozás. Csak akkor könyörtelen és győzedelmes, amikor a tisztátalan és gonosz szellemek velünk szembeni támadásai ellen védelem bennünket: ahogyan a liturgikus imában is mondjuk, ő „lelkünk és testünk őr”, aki nélkül a szellemi küzdelem során természetünk szükségszerűen gyarlóvá és mérgektől átitatottá válna, darabjaira hullna és megsemmisülne. Vezérünk a szellemi harcban azonban mindig mellettünk áll és megóv bennünket ettől, méghozzá a tőle telhető legodaadóbb és legeredményesebb módon. Az őrangyal azonban sohasem toladó: akaratát nem szándékozik – nem is tudná – földi barátjára kényszeríteni. Csitítja és finoman tereli ennek lelkét, a fülek csöndjében szent gondolatokat lehel belé, de mindezt oly finoman teszi, hogy ezek eredete mindig rejtve marad előttünk. A csönd az angyal szükséges közege, hiszen „a csönd az elővendő idők misztériuma”, ahogyan azt Szíriai Szent Izsák mondja. Az őrangyal csak úgy és csak akkor szól hozzánk, amikor ő maga elhallgat: ilyenkor a lelkünkbe *néz* és lát minket. A léleknek égi énjével történő, megfoghatatlan és hangtalan társalgásához mindössze ennyi kell.³

Amikor ennek az odaadóan kedves lénynek ösztönzésére feladjuk önnön akaratunkat, akkor barátunk – létezésénél és a velünk való közös életénél fogva, de soha nem közvetlen módon – úgymond átítat bennünket képességeink legjobbikaival, melyekről máskülönben tudomásunk sincsen. Egészen egyszerűen nem áll módunkban, hogy e befolyással tisztában legyünk. Nem azért, mintha nem lenne nagy jelentőségű, hanem pontosan mert olyan lényeket érintő, „bensőséges”. És mert olyan, mint ez a sugallat, mely minden embernek önnön bensőjének megismerésére hív. Minden nevelés és vele összefüggő magatartás legfontosabb célja egyfajta bölcs ösztönzés felébresztése és életben tartása a diákban. Az emberben rejlő jónak a felébresztése azonban nem az emberen kívül kell, hogy kezdetét vegye. Ellenkezőleg: belső készítés eredményeként kell megszületnie. Ennek a jónak önmagától kell megnyílnia az élet előtt, illetve valósággá válnia. Máskülönben a nevelés alapvető célja vall kudarcot: a diák önmaga hatására legyen cselekvő lény, nem pedig eszköz a nevelő kezében. Utóbbinak el kell halványodnia, eggyé kell válnia tanítványa akaratával. Így fogható fel az őrangyal szerepe is: magasztosabb énünket hívja életre a bensőnkben.

Kimeríthetetlen, változatos és véget nem érő ez mennyei pedagógia. Ahogyan gyermekének lelkében a szerető anya figyel a viszontagságok gyötrelmei közepette megszülető, tündöklő, avagy épp homályos történéseket, úgy úgyel ránk szüntelen őrangyalunk is. Bármit is

³ „Amikor az érzelmeket a csönd zárja körül, többé már nem jutnak ki a külvilágba. A csöndnek köszönhetően elhalnak emlékeink is. Ekkor megérted majd, melyek is a lélek *természetes gondolatai*, és milyen magának a léleknek a természete, illetve hogy milyen kincseket rejt magában a lélek. Ugyanis *e kincsek maguk a testetlen dolgok ismerete*, amely ismeret a lélekből születik, függetlenül minden szándéktól és tervtől. Az ember nincsen tudatában annak, hogy emberi természetéből ilyen gondolatok is fakadhatnak. Hiszen kitől is hallott volna róla? Vagy hogyan jutott volna olyan-nak birtokába, ami bár az értelem útján felfogható, ám azt senki emberfia a másíknak meg nem magyarázhatja? Ugyanígy, ki vezette volna el idáig olyan úton, melynek ismerete a legnagyobb titok mindenki előtt? – Ninivei Izsák, 3. *prédikáció*.”

tesz, csakis velünk és általunk teszi. Olyan angyal ő, aki „bűnbánatra indít, de kényyszer nélkül teszi ezt”: „te, őrzőangyalom, védelmemre rendelt hűségese kísérem, ki hozzám szólsz, oltalmadat sohasem vonod meg tőlem, kegyelmeddel pedig szüntelen elhalmozol” (így mondjuk a hozzá szóló imában). Egy a bűn által megrontott világban tévelygő, hálátlan és engedetlen lényre irányuló folytonos ügyködés, véget nem érő erőfeszítés ez az ő részéről. Hivatása soha nem ér véget. Mindannyiunkról elmondható tehát, hogy nem egyedül élünk, hanem ketten: angyalunkkal közösségben, egymástól elválaszthatatlanul.

Hogy megértsük az angyal és az ember közötti kapcsolat jellegét, szakítanunk kell a megszokott és leegyszerűsítő elképzelésekkel. Ezek szerint minden embernek van egy őt őrző angyala, akit Isten erre a feladatra jelölt ki, ő pedig engedelmes eszköz Isten kezében: e szolgálatát ugyanúgy látja el, mint az összes többi. Az ilyen, nyilvánvaló küldetést eszközeiben is végtelen egyszerűség és tökéletes hatékonyság jellemző. Tévedés volna azonban az angyalokra, mint valamiféle őrt állókra, illetve tisztségüket hűen és pontosan végző „alkalmazottakra” gondolnunk, akik a megfelelő időben felbukkannak és feltűnés nélkül végrehajtják a rájuk bízott feladatot. Mindenfajta szellemi szolgálatra jellemző, hogy azt nem kívülről „kapjuk”, hanem bensőnkben fakad: a szolgálatot tevő lény bensőjéből születik, az életéből, a hivatásából, belső természetéből adódik. Isten parancsai pontosan azért megkerülhetetlenek, mert létünk legalapvetőbb lényegéhez kötődnek. Az őrangyal küldetése sem annyiból áll csupán, hogy az angyali szolgálatot Isten ehhez vagy ahhoz az emberhez „rendelte”. A teremtett ember *személyes ügyét* kell látnunk benne. Az őrangyal olyan barát, aki *szereti* a rábízottakat. E szeretet, intenzitásában és tisztaságában, legfőképpen pedig abszolút jellegében bármennyire felülmúlja is az emberi szeretetet, az őrangyal bensőjéből fakad, annak valamennyi sajátosságával együtt. Az angyal szeretetben, gyöngédségben, fényben és boldogságban gazdag tekintet soha nem fordítja el tőlünk. Szeretete mindent átható és kiapadhatatlan. Benne nemcsak üdvösségünk rejlik, hanem – mint minden szeretet esetében – hatással van a szerető lénynek, tehát magának az angyalnak is az életére. Szeretetének ereje nemcsak a mi, de az ő számára is alapvető jelentőségű. E szellemi lény ugyanis velünk él, osztozik sorsunkban, érzéseink pedig sokat jelentenek neki. E barátunk szeret bennünket, következként *velünk él*. Kettőnk kapcsolata nem egy mindkettőnkön kívül álló küldetésen alapszik, hanem a szeretet összekötő erején, mely létünkben való egységre utal. E hivatás kétségtelenül azonos az isteni akarat beteljesedésén való elmélkedéssel. Megalkotásuk pillanatától fogva ez az angyalok küldetése: küldöttek ők, hírvivők, „ügnökök” a szó eredeti értelmében. Az is igaz, hogy minden angyali rend különbözik a másiktól aszerint, hogy Isten színéről színre való látásának milyen fokán áll. Ez alapján létezik közöttük hierarchikus rend az ismeretek, a bölcsesség és a

szentség tekintetében. Mindezeket túl is igaz azonban, hogy az őrangyal figyelmét felénk irányítja. Lényegének *teremtett* volta következtében egygyé válik velünk életben és cselekedeteiben. Velünk való törődése szünet nélküli, megfeszített *munka*, mely figyelmes és törődő szeretetből fakad, e szeretet minden örömeivel és bánatával. Az Egyház ennek ad hangot az őrangyalhoz szóló imákban. Elévülhetetlen dogmatikai tényről van itt szó, mellyel kapcsolatban akkor járunk el helyesen, ha elfogadjuk azt, és hagyjuk, hogy teljes erejével átjárjon minket.

„Lelkem mindig éber őr”, „életem hű és igaz irányítója”, „lelkünk és testünk őr” – az angyal távol áll attól, hogy Istenhez volna hasonlatos tudásában, bölcsességében vagy hatalmában. Magasztosságától függetlenül ugyanakkor több is ő, mint egy mindenben korlátokba ütköző teremtett lény. Viszont semmiképpen sem pusztán eszköz Isten kezében. Feladata a teremtéssel kapcsolatos megbízás, mely meghalad minden emberi lehetőséget és képességet, és több, mint amit egy teremtett lélek valaha is megvalósíthatna. E küldetés az időben valósul meg, ahol is a sikerek mellett fölbukkan a dolgok fonákja is, az örömhöz pedig keserűség vegyül. Az angyal emberek felé irányuló cselekedete és szeretetből fakadó tevékenysége az angyal számára is ugyanúgy tartogathat bánatot, mint örömet. Ezek mindig az ember miatt születnek meg az angyalban, és azokat mindig megosztja az emberrel. Szíriai Szent Izsák is kifejti, hogy „mivel a szentekhez közel állnak, a szent angyalok azoknak kínjait és szenvedéseit is ismerik”.⁴ Az angyalok nemcsak a szentek üdvözülésének örvendenek, illetve azok bukásai felett bánkódnak, hanem ugyanígy éreznek a bűnösökkel kapcsolatban is. (Lásd Krisztusban Boldog Andrásnak a könnyek között vergődő őrangyalról szóló elbeszélését.) „Gonosz cselekedeteimmel éjjel és nappal elszomorítalak, megbántalak és megbotránkozottalak téged.” (Őrangyal Kánonja, 3. óda) „Igazságtalan szavaimmal és cselekedeteimmel folyton elszomorítom az én védelmezőm. Mégse gerjedj haragra ellenem, légy velem szemben megbocsátó!” (4. óda) „Te előre tudod, milyen gyötrelmek és fájdalom várnak rám. Megszánsz engem, aggódsz és remegsz értem, ó, Te, ki mindig figyelemmel vagy irántam!” (5. óda) „Soha, egyetlen pillanatra sem szüntél meg örvendezni és ujjongani velem, bűnök közt

⁴ *Aszketikus prédikációk*. Moszkva, 1854, 58. prédikáció, 386.

vergődővel, s így teszel jelen állapotomban is.” (5. óda) „Halálom óráján arcodon mosollyal állj élelem, és szemeidben boldogsággal!” (7. óda) „Tisztátalan, sugárzó és törekény lelkem jobbján szeretnélek látni Téged, Őrzóm és Védőmezőm.” (9. óda) „Az Utolsó Ítéletkor légy mellettem, magasztos örömtől átjárt, és az üdvösség reményével zúzd össze félelmeim!” (8. óda)

Ilyenfajta boldogság és győtrelem közepette az Egyház hol örömben úszó, hol könnyeket hullató angyalokat állít elének. Ez jól mutatja, hogy életünk védelme és fonálnak szövése valódi *alkotó munka* elé állítja az angyalokat. Szeretetből fakadó tevékenységükből adódóan feladatukat *szünet nélkül* látják el, némiképp mint az emberek, akik életük jelentős részében fáradságos, vég nélküli munkájukat végzik. Közben pedig hol szárnyalnak, hol lehúzza őket a föld sara. Pál apostol rejtélyesen fogalmaz, ugyanakkor szavai nagy jelentőséggel bírnak: „Nem tudjátok, hogy angyalok fölött fogunk ítélni?” (1Kor 6,3) Azt jelentené ez az „ítélkezés”, hogy az angyalok emberekkel kapcsolatos tevékenysége is megítélhető volna a jó és a rossz mércéjével? A minden teremtményre jellemző korlátokból az is következik, hogy a teremtmények cselekedeteinek abszolút tökéletessége teljesen kizárt. Őrangyalunk számunkra elérhetetlen magasságból figyelni életünket, ugyanakkor annak aktív résztvevője, maga is éli azt, sőt ugyanúgy alakítja, mint a sajátját. Isten színelátásából fakadó boldogságukban az angyalok az örökkévalóság részesei, ugyanakkor a mulandóságban is alávett lények, mivel az időben megvalósuló élettel is összeköttetésben állnak. Velünk és általunk kapcsolódnak az emberi léthez, tehát a mi világunkhoz. A mi életünk az övék is. Egyedül a világ és minden teremtett lény felett álló Isten az, aki oly módon teremti, tartja meg, óvja és szereti teremtményét, hogy a rá jellemző és örök lényegében, illetve tökéletes szentségében semmilyen változás nem áll be. Az általa teremtett élet nincsen rá semmilyen hatással, megmarad minden változó felettinek, és magasabb rendűnek mindennél, ami változhat, gyarapodhat. Ugyanez nem feltétlenül igaz az angyalokkal kapcsolatban. Akkor sem, ha Istenhez való közelségükben ők a legmagasabb fokon álló lények. Természetükből adódóan nem függetlenek a változásoktól, mint ahogyan azt egy részüknek bukása is mutatja. Az Egyház tanítása szerint a jóban hűséges angyalok, akik szembehelyezkedtek a Sátánnal, és letaszították őt a mennyekből, végérvényesen a helyes úton maradnak, minek következtében elnyerték Isten színelátásának boldogságát. Ezért ők soha többé meg nem változnak, létüket pedig beragyogja az örökkévalóság. Ugyanakkor az emberi élethez is közük van: a mi életünk az övék is, tehát osztoznak sorsunkban. Ez a függőség természetesen nem lehet hatással végleges és örök állapotukra, viszont befolyásolhatja a mi világunk és az ő közöttük fennálló viszonyt. Márpedig a két világot összekötő erő nem más, mint a *szeretet*. Az angyalok a mi világunkban szolgálnak, mert Isten ezt a feladatot adta a számukra. Ráadásul szeretik is ezt a világot, mint ahogyan az őrangyal szereti ember-mását. S mivel szeretet nem létezik áldozat nélkül – hiszen ebből fakad az ereje –, az őrangyal irántunk tanúsított szeretete is áldozatból születik. Belőle fakad ugyanakkor az angyal természetének *kenózis*a is. Ez Isten akaratának, valamint az angyalok engedelmisségének és alázatának a következménye. A testi, anyagi és gyarló természetből adódó sors-

hoz és valóságához kötődés felvállalása ugyanis együtt jár a mennyei boldogságról való lemondással. Mindez közvetlenül a szeretetből fakad. A testtelen szellemi lény „metafizikai kimerülésen”, „ontológiai legyengülésen” esik át, s teszi mindezt azért, hogy szeretetből valamely testi lény életével váljon eggyé. A kenózis, az önküresítés ugyanolyan, mint amikor az Isteni Kinyilatkoztatás (mely az előbbi alapja is egyben) egyszerű alakot öltött miértünk, és emberré lett. Ennek következtében, illetve ezáltal vált az angyali természet *emberhez hasonlatossá* (de nem gyarlóvá), az emberiséghez a szeretet kötelékén keresztül kapcsolódva. Hogy az embert öntudatának magasabb fokára elvezesse, az őrangyal önként lemond, és bizonyos fokig megfosztja magát Isten színelátásának tökéletes teljességéről és békéjéről. Ebből az következik, hogy az angyal azon az úton halad az emberrel, amelyen már nem először jár. Mintha valaki újra megkapna valamit, ami előzőleg már az övé volt. Ilyenkor az angyal természetesen nem veszíti el teljesen a mennyei boldogságban való örvendezés képességét. Az angyali természetnek az ember javára végbemenő kenózisa korlátok önkéntes vállalását jelenti tehát. Mint minden szeretetből fakadó áldozatvállalás, ez is lehetőségek sorát nyitja meg, valamint új és magasabb rendű viszonyokat teremt. Benne személyes szolgálat, lemondásból, főleg pedig türelemből és béketűrésből eredő hőstett nyilvánul meg. Az együttérző szeretet egy általunk felfoghatatlan foka szükséges ahhoz, hogy valaki velünk együtt vállalja a szenvedést gyarló létünkben, bűnben való megrögzöttségünkben, csökönys szembehelyezkedésünkben mindennel, ami jó, valamint állatiasságunkban, gonosz szellemektől való megszállottságunkban, érzéketlenségünkben és lelki restségünkben. Az anya, aki mindent megbocsát és megad tékozló fiának; a feleség, aki elviseli férje méltatlan viselkedését; a barát, a testvéröcs és hűg, aki kész megmenteni azt, ki a lelki megsemmisülés szélén áll – a szeretetből fakadó türelem általunk ismert egyetlen formája sem közelíti meg azt a szeretetet, amelyet irántunk az őrangyal tanúsít. Ugyanígy, a szereteten ejtett sebek is, melyeket ember embernek okozhat, csupán távolról emlékeztetnek arra a sebre, melyet mi magunk testtelen Barátunknak szüntelen okozunk. E sebek között a legsúlyosabb a bűnben való meghalás, illetve az öngyilkosság. Utóbbi az őrangyal ellen elkövethető legnagyobb véték, szeretetének legtökéletesebb lábbal tiprása. Aki önként vet véget életének, eltaszítja magától angyalát, és a gonosz karjába veti magát.

Az angyali szeretet mint türelemből fakadó nemes cselekedet nem önmagáért való. Ez minden valódi szeretetről elmondható. De mit adhatunk mi magunk egy angyalnak? Az Úr azt mondja, hogy az angyal számára „nagyobb öröm adni, mint kapni”. Az angyal ajándékai az anyához hasonlatosak, aki anélkül ad meg mindent gyermekének, hogy tőle viszonzást várna. Hiszen öröme pusztán abból fakad, hogy adhat. Angyalaink szeretetéért az egyetlen, amit adhatunk, az, hogy örömük forrása vagyunk. Mint ahogyan az anya örömet leli gyermeke mosolyában vagy sikereiben. S ahogyan az anyai szeretet a kölcsönösség, a viszonyosság minden formája felett áll, úgy az angyali szeretetről is elmondható, hogy még azelőtt árad ki felénk és járja át bensőnk, hogy rá bármiféle választ tudnánk adni. Oltalmán, irányításán és imáján keresztül az angyal a tőle telhető legteljesebb módon járul hozzá

az ember teremtésben elfoglalt szerepéhez, illetve az üdvözüléséhez.⁵ Semmi sem történik velünk az ő tudta nélkül. Ez alól csupán az lehet kivétel, amikor büntől megátalkodva és bűnös akarattól vezérelve szándékosan eltávolítjuk őt magunktól. De még ebben az esetben is, tőlünk és általunk eltaszítva, értünk könyveket hullatva imáival körülölel bennünket, és hűséggel várja a legapróbb adódó pillanatot, hogy újra segítségünkre legyen. Szeretete szüntelen kísér bennünket, féltő odaadása végtelen és kiapadhatatlan.

Testi lényként soha nem leszünk képesek felfogni és megtapasztalni az angyalok velünk szemben gyakorolt tevékeny létét. Annyit azonban mi is értünk, hogy minden munka a fizikai megpróbáltatáson túl szellemi erőfeszítést is követel tőlünk. Az angyali szeretet valósága ehhez a szellemi tevékenységhez hasonló. De hogyan alkothatunk róla képet? Hogyan érezhetjük át megingathatatlanágát, áldozatoságát, alázatosságát? Lelkünk csak nagyon bizonytalanul és homályosan sejtí, hogy szerető figyelem vetül rá. Ám a földi életet követően megtudja majd, hogy Barátja mindig az övé volt, és hogy e Barát éber szeretete csak őrá irányult az életben. Ez hoz majd egyedül enyhülést az ember olthatatlan szomjára: a kölcsönös szeretet folyton lángoló vágya. A lélek ekkor ismer majd rá arra, aki mindig is elválaszthatatlan volt tőle, és aki ezután soha többé nem hagyja el őt, mivel ő

az *alter ego*-ja, az ő saját, felsőbb lénye. Az ember életében nincs egyetlen rövid pillanat sem, amikor az ő Barátja ne lenne vele: „Gyermekkorom óta őrt állítottál mellém, mert Te szereted az embereket... őrt, aki mellettem áll az idők végezetéig.” (Órangyal Kánonja, 9. óda) Angyalunk az élet küszöbén látogat meg minket először: születésünk pillanatában. Életünk végén pedig magához fogadja lelkünket, és velünk marad. Úgy tartják, az ember egyedül fekszik halálos ágyán. S ez így is van, amennyiben az embertársaira gondolunk. Az angyal azonban ekkor is vele van. A lélek pedig látja őt, s rögtön *sub specie aeternitatis* tekint önmagára és addigi életére, nem pedig földi szemekkel. Ennek Barátja is részese: az örökkévalóság közbenjárója, oltalmazója és nevelője ő.

„... Órákat, napokat töltöttem forró kemencében. Életemben először értettem világosan, miért és milyen értelemben igaz az, hogy az Egyház elválaszthatatlan a lángoktól. Bűneim miatt vettettem lángokra, melyek tüzeben égtem akkor is, amikor azok már kialudtak. Isten végtelen kegyelméből én is lángoltam, de nem hamvadtam el, pedig ennek kellett volna bekövetkeznie, a pusztulásomnak. Úgy tűnt, lehetetlenség, hogy a lángokból élve kerüljek ki. Am az izzó kemencében egyszer csak üde frissesség áradt szét, mellettem pedig ott állt a három ifjúnak is megjelent (Dániel 3) órangyal. Felüdített és megmentett engem. Szavakkal elmondhatatlan, de már tudom: lehetséges lángokban égni és nem elhamvadni...” (Személyes elbeszélésből.)

„... A tűzben való égés közepette hirtelen frissesség és vigasz áradt szét lelkem kemencéjében. Bűnöm nem égetett már, tüze kialudt. Teljes szívemből éreztem a bűnbocsánatot, a vele járó légiesség érzését és a határtalan örömet. Az engem soha el nem hagyó órangyalom ültette el őket a szívemben. Éreztem, minden bűnöm megbocsátást nyert. Isten haragja nem irányul rám többé, és semmi el nem választ engem az Úrtól, hiszen Ő Maga váltott meg engem. A bűnbocsánat titkát kizárólag a halál titkával összefüggésben érthettem meg. Éreztem, életem a végéhez közelít, haldoklom. És a halálfélelem? Nyomat sem éreztem. Csak a halálból fakadó örömet, az Úr örömét éreztem. Mennyei, kimondhatatlan örömet, mely átjárta teljes lényemet. Tudtam, elhagyom a földi világot. Megértettem, hogy élők és holtak egyaránt életben vannak. Éreztem, mind velem vannak lélekben. Ugyanakkor tudtam azt is, hogy a fekhelyem körül állókkal testi szenvedéseim miatt lehetetlen mindezt megosztanom. Szóltam és lélekben úgymond magamhoz vontam mindnyájukat. Azután, mintegy belső parancsra, megmozdultam, előrefelé, el ebből a világból, Isten elé tartottam. Gyors, szabad és nehézség nélküli volt szökellésem. Egyfajta belső bizonyosság mondatta velem, hogy elszakadtam az időtől. A jövő nemzedékét is magam mögött hagytam, azután pedig pont az őket követő emberöltőben jártam, amikor felfénylett a cél. Isten eljövetelel leírhatatlan fények gyúltak. A menny tündöklő, a bol-

⁵ „Egész életemben Te védelmezél, irányítod és óvod lépteim, Te, akit Isten öröktől fogva mellém rendelt.” (Órangyal Kánonja, 7. óda, 1. tropár) „Isteni angyal, lelkem és testem őre, Isten által nekem kiválasztott.” ... „Nekem rendelt szent angyal, ki vigyázol rám, velem vagy és szólsz hozzám, védelmezél, el nem hagyysz, és elém tárod, ami üdvömre szolgál.” (Órangyal Kánonja, 5. óda, 1. tropár)

dogságom leírhatatlan volt: olyan, „amelyet ember el nem mondhat” (2Kor 12,4) Ebben a pillanatban *kísérőm* hangját hallottam bensőmben. Nem voltam egyedül, velem volt *alter ego*-m, az én őrangyalom. Azt mondta nekem, nagyon messzire jutottunk, és hogy vissza kell térnem... az életbe. Megértettem, és homályosan fel is fogtam, hogy meg fogok gyógyulni, és hogy az Úr visszaadja nekem az életet. Ugyanaz a hívó hang terelt vissza az életre, s tette ezt ugyanazon ige által, mint amelyik e világban és létben visszaadta szabadságomat. Bensőmben tudtam már, hogy meg fogok gyógyulni, pedig még korántsem voltam jól. Visszatértem a halálból az életbe. És mind ez idő alatt biztosan tudtam, hogy *nem vagyok egyedül*, és hogy velem van az én barátom, a legodaadóbb, leggyöngédebb, legszelídebb barát. Szemeimmel nem láttam őt, láthatatlan maradt előttem, de tudtam, hogy velem van, és hallottam őt...” (Személyes elbeszélésből.)

Barátunk életünknek valamennyi szakaszában velünk van tehát, születésünktől halálunk pillanatáig. Hiszen Isten „jelölte ki”, „választotta”, „adta őt nekünk”. Milyen léttel bírhat ő ugyanakkor születésünket megelőzően, illetve halálunkat követően? Hozzá tartoznánk, ő pedig mihozzánk tartozna örök angyali szeretetében akkor is, amikor még nem léteznénk? Illetve ugyanígy: vele való kapcsolatunk vajon megszakad-e, mikor földi létünk véget ér? Vajon őrangyalunk új küldetést kap-e egy másik lélek mellett, egy másik barát oldalán? Irántunk tanúsított szeretete és barátsága vajon megszűnik-e, ha angyalunk új barátot szolgál? A földi lét küszöbén túl vajon vár ránk egy új, egy utolsó veszteség, mikor metafizikai magányunkban barátunk elhagy bennünket? Nem haszontalan dolog e kérdéseket feltenni magunkban, hiszen nyomban megbizonyosodunk afelől, hogy a rájuk adott válasz csakis nemleges lehet. Az ember születésének pillanatában lép be e világba, élete ekkor veszi kezdetét; mindenkinek megadatik a maga ideje. Az őrangyal nem az emberrel együtt születik, létezése sokkal korábbra visszanyúl az időben. Az őrangyal létének kezdete megelőzi az ember születését. Mi tehát az összefüggés az angyal léte és az ember világra születése között? Kapcsolatuk aktív vagy passzív-e? Valóságos és tényeken alapuló, avagy teljességgel közömbös? Ha lehetetlen úgy tekintenünk egy őrangyal küldetésére, mint valamely angyalnak az adott feladatra való, úgymond „felülről történő kirendelésére” (amikor is egy adott küldetésű angyal egy adott életre születő lélek mellé áll, mindig az elrendelt szerepek és feladatok tervének megfelelően), nos, ebben az esetben arra kell gondolnunk, hogy e kapcsolatnak eleve elrendeltnek kell lennie. Hogyan is értjük mindezt? Az őrangyal nem hal meg az emberrel, hiszen az angyalok nem ismerik a halált. Vegyük még ehhez azt is, hogy egy halott nem más, mint egy elhunyt, kimúlt ember, aki csupán „elaludt”. Bár teste és lelke között átmenetileg szakadék tátong, ő mégis él. Igaz, nem teljes életet, hanem csak a testétől megfosztott lélek életét, mindezt pedig az egyetemes feltámadás, valamint a test és a lélek újbóli egyesülésének reményében. Azt jelentené tehát a halál, hogy elválunk őrangyalunktól, akinek ezáltal véget ér küldetése, ily módon pedig az angyalnak a mi földi létünkkel az

időben megvalósuló kapcsolata is múlt lesz csupán, mely feledésbe merül? Vagy éppen ellenkezőleg, ez a kapcsolat felbonthatatlanul és örökké létezik, a földi életen túl, a túlvilágon, az eljövendő örök életben, az idők végezetéig? Más kifejezéssel élve, vajon a teljes dicsőségében és erejében ragyogó angyali szeretetre alapozott viszony az őrangyal és a rábízott ember között pusztán gyakorlati értékét tekintve, a betöltött feladatnál fogva bír jelentőséggel? Azaz értéke időleges és feltételes volna? Vagy pedig a szeretethez hasonlóan olyan személyes kapcsolatról beszélhetünk, amely egyéni választáson alapszik, ráadásul mindent fölülmúló, hiszen, ellentétben a legbensőségebb emberi viszonyokkal, sem tér, sem idő nem szab neki gátat? Zavaros értelmünk egy másik kérdés előtt is megtorpan: az illető halála után őrangyala más ember mellett kap küldetést, azután annak halálakor megint más mellett, és így tovább? A kérdésre nincsen közvetlen válasz sem a Szentírásban, sem az Egyház tanításában. Ugyanakkor elmondhatjuk, hogy a Szentírás a kérdés helytállóságának leghalványabb lehetőségét sem villantja fel: valamennyi szentírási részlet, ahol angyalok és emberek kapcsolatára bukkanunk, e kapcsolatot mint személyes viszonyt említi (lásd mindenekelőtt Mt 18,10). Az angyali és emberi világok találkozásának gyakoriságáról sem olvashatunk többet. Az Egyház tanítása szerint utóbbi nagysága jóval elmarad az előbbi mögött. Viszonyukat illetően gyakran alkalmazzák e világokra az egyetlen elveszettért otthagyt kilencvenkilenc bárány paraboláját (Mt 18,12–13).

Az iménti feltételezésekkel szemben alapvető kifogás mindenekelőtt az angyalok és emberek kapcsolataira vonatkozó általános és alapvető tényekből adódóan merül föl (lásd a későbbiekben). Még ha elfogadjuk is, hogy az őrangyal mindig más mellett újabb és újabb küldetést kap, mindez sem ki nem zárja, sem meg nem gyengíti az ember és angyala között fennálló kapcsolat *bensőségesen személyes* voltát. A lényeg pedig ebben rejlik. Az angyali szeretet bensőséges, de nem kizárólagos. Magába foglalja, jobban mondva felöleli a lét minden szféráját, kiárad az egész világra, az emberiségre, a világegyetemre. Következésképpen ha azt fogadjuk el, hogy egy angyal több ember mellett is ellátja küldetését, ez pusztán annyit jelent, hogy ezen emberek lelkét és sorsát ugyanazon szál köti össze, s hogy közöttük sajátosan titokzatos kapocs létezik. Akárhogyan is van, még ezeken a rendkívüli dolgokon túl is elmondhatjuk az angyali szeretetről, hogy az egész emberiséget átjárja és egységbe fogja. Ezért tehát – mivel nem érdemes kevésbé valószínű feltételezésekbe bocsátkoznunk, melyek úgysem változtatnak a kérdés lényegén – fogadjuk el mégis alap gondolatként azt, hogy minden egyes embernek külön őrangyala van. Egy ilyen közvetlen és szoros kapcsolatot úgyis csak akkor tudunk értelmezni, ha előtte megvizsgáltuk és átfogó képet alkottunk az angyali világ, illetve az emberek világa közötti kapcsolat sajátosságairól.

Désfalvi-Tóth András fordítása⁶

Père Serge Boulgakov: *L'Echelle de Jacob – Des Anges*, Lausanne, L'Age D'Homme, 1987.

⁶ A fordító köszönetét fejezi ki P. Györfi B. Szabolcs OSPPE atyának észrevételeiért, tanácsaiért... és még oly sok mindenért.